

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF

OSZTÁLYTITKÁR.

XX. KÖTET. 5. SZÁM.

OVIDIUS ÉS LYGDAMUS

NÉMETHY GÉZA

L. TAGTÓL

(Főolvasatott a M. Tud. Akadémia 1908 január 7-iki ülésében.)

Ára 1 korona.

BUDAPEST.

1908.

Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.

- I. k. I. Telfy** : Solon adótörvényéről. 20 f. — **II. Telfy** : Adalékok az attikai törvénykönyvhöz. 20 f. — **III. Tárkányi** : A legujabb magyar Szentírásról. 40 f. — **IV. Szász K.** : A Nibelungének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. 20 f. — **V. Toldy F.** : Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladása. 20 f. — **VI. Vámbéry** : A keleti török nyelvről. 20 f. — **VII. Imre S.** : Geleji Katona István főleg mint nyelvész. 60 f. — **VIII. Bartalus** : A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Hangjegyekkel. 1 K 20 f. — **IX. Toldy** : Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 1 K 20 f. — **X. Brassai** : A magyar bővített mondat. 40 f. — **XI. Bartalus I.** : A felsőaustriai kolostoroknak Magyarországot illető kézirat- és nyomtatványairól. 40 f. (1867—1869.)
- II. k. I. Mátray G.** : A Konstantinápolyból legujabban érkezett négy Corvin-codexről. 20 f. — **II. Szász K.** : A tragikai felfogásról. 40 f. — **III. Joannovics** : Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. 40 f. — **IV. Finály** : Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez. 40 f. — **V. Telfy** : Solomos Dénes költeményei és a hétszigeti görög népnyelv. 40 f. — **VI. Zichy A.** : Q. Horatius satirái. 40 f. — **VII. Toldy** : Újabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 80 f. — **VIII. Gr. Kuvn G.** : A sémi magánhangzókról és megjelölésök módjairól. 40 f. — **IX. Szilády** : Magyar szófejtetések. 20 f. — **X. Szénássy S.** : A latin nyelv és dialektusai. 60 f. — **XI. Szilády Áron** : A deffterekről. 40 f. — **XII. Szvorényi J.** : Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. 20 f. (1869—1872.)
- III. k. I. Brassai** : Commentator commentatus, Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázói után. 80 f. — **II. Szabó K.** : Apáczai Cséri János Baresai Ákos fejedelemhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében. 20 f. — **III. Szabó I.** : Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. 20 f. — **IV. Vadnai** : Az első magyar társadalmi regény. 40 f. — **V. Finály** : Emlékbeszéd Engel József felett. 20 f. — **VI. Barna F.** : A finn költészetéről, tekintettel a magyar ősköltészetre. 80 f. — **VII. Riedl Sz.** : Emlékbeszéd Schleicher Ágost, külső l. tag felett. 20 f. — **VIII. Dr. Goldziher I.** : A nemzetiségi kérdés az araboknál. 60 f. — **IX. Riedl Sz.** : Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. 20 f. — **X. Gr. Kuvn G.** : Adalékok Krim történetéhez. 40 f. — **XI. Riedl Sz.** : Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. 40 f. (1872—1873.)
- IV. k. I. Brassai** : Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvéről különös tekintettel a magyarra. 80 f. — **II. Balinth G.** : Jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvézeti tanulmányairól. 40 f. — **III. Bartal A.** : A classica philologiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak mivélése hazánkban. 80 f. — **IV. Barna F.** : A határozott és határozatlan mondatról. 40 f. — **V. Dr. Goldziher I.** : Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. 40 f. — **VI. Hunfalvy P.** : Jelentések: 1. Az orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyűléséről. — 2. **Budenz J.** : A németországi philologok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről. 30 f. — **VII. Fogarasi J.** : Az új szókról. 30 f. — **VIII. Toldy F.** : Az új magyar orthologia. 30 f. — **IX. Barna F.** : Az ikes igékről. 30 f. — **X. Szarvas G.** : A nyelvújításról. 30 f. (1873—1875.) — **V. k. I. Barna F.** : Nyelvészkedő hajlamok a magyar népnél. 50 f. — **II. Brassai S.** : A neo- és palaeologia ügyében. 60 f. — **III. Barna F.** : A hangsúlyról a magyar nyelvben. 60 f. — **IV. Ballagi M.** : Brassai és a nyelvújítás. 30 f. — **V. Szász K.** : Emlékbeszéd Kriza János l. t. felett. 50 f. — **VI. Bartalus I.** : Művészet és nemzetiség. 40 f. — **VII. Telfy I.** : Aeschylus. 1 K 60 f. — **VIII. Barna F.** : A mutató névmás hibás használata. 20 f. — **IX. Imre S.** : Nyelvtörténelmi tanulások a nyelvújításra nézve. 1 K 20 f. — **X. Arany L.** : Bérczy Károly emlékezete. (1875—1876.) — **VI. k. I. Mayr A.** : A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben. 20 f. — **II. Balint G.** : A mandsuk szertartásos könyve. 20 f. — **III. Dr. Barna I.** : A rómaiak satirájáról és satirairóikról. 40 f. — **IV. Dr. Goldziher I.** : A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében összehasonlítva a keleti arabokéval. 1 K. — **V. Szász K.** : Emlékbeszéd Jakab István l. t. fölött. 20 f. — **VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. I. Szilágyi I. II. Vaszary K. III. Révész I.** 1 K 20 f. — **VII. Bartalus** : Emlékbeszéd Mátray Gábor l. t. felett. 20 f. — **VIII. Barna** : A mordvaiak történelmi viszontagságai. 40 f. — **IX. Telfy** : Eranos. 40 f. — **X. Joannovics** : Az ik-es igékről. 80 f. (1876.) — **VII. k. I. Barna F.** : Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. 1 K. — **II. Budenz J.** : Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasonlítása. 20 f. — **III. Zichy A.** : Lessing. 40 f. — **IV. Barna F.** : Kapcsolat a magyar és szuomi

OVIDIUS ÉS LYGDAMUS

NÉMETHY GÉZA

L. TAGTÓL

(Fölolvastatott a M. Tud. Akadémia 1908 január 7-iki ülésében.)

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1908.

Ovidius és Lygdamus.

Latin nyelvű magyarázó jegyzetekkel ellátott Lygdamus-kiadásomban,¹⁾ mely a M. T. Akadémia classica-philologiai bizottságának *Editiones criticae* című gyűjteményében jelent meg, Ovidius és Lygdamus egymáshoz való viszonyának régóta vitás kérdésében annak a nézetemnek adtam kifejezést, hogy a két költő közül Ovidius volt az utánzó és hogy ifjúkorától fogva öregségéig csaknem valamennyi munkájában szem előtt tartotta Lygdamus elegiáinak egyes helyeit.²⁾ Kiadásomról több ismeretetés jelent meg hazai és külföldi folyóiratokban, melyekből sajnálattal kellett látnom, hogy bírálóimat nem sikerült meggyőzőnm álláspontom helyességéről. Magyar bírálóm HEGEDŰS ISTVÁN, nem akarja elhinni, hogy Lygdamus, a ki Ovidiusszal egy évben született s a kinek versei, a mint éppen én mutattam ki legnagyobb részletességgel, tele vannak Tibullusból, Propertiusból, Horatiusból és Catullusból, valamint Vergilius Eclogáiból és Georgicájából merített reminiscentiákkal, tanító mestere lett volna annak a lángeszű költőnek, a ki a köztudomás szerint korán fejlett és hihetetlen gyors fejlődésen ment keresztül.³⁾ Olasz bírálóm, FERRARA, nem tartja ugyan lehetetlennek, hogy az utánzó Ovidius volt, de ezt a tételt kommentáromban bebizonyítva nem látja.⁴⁾ Német bírálóim közül SCHULZE megütözik azon, hogy a kérdéssel nem foglalkozom bővebben,⁵⁾ noha éppen a legújabb időben jelent meg BÜRGER értekezése,⁶⁾ a ki

1) *Lygdami carmina*. Accedit Panegyricus in Messallam. Budapestini, sumptibus Academiae Litterarum Hungaricae, 1906.

2) V. ö. említett kiadásom 29—30. ll.

3) V. ö. az *Egyetemes Philologiai Közlöny* 1906. évi foly. 614—615. l.

4) L. a *Bollettino di filologia classica* 1906. évi foly. 106. l.

5) V. ö. a *Wochenschrift für klassische Philologie* 1906. évi foly. 1230. l.

6) A *Hermes* cz. folyóirat 1905. évi foly. 322. és köv. ll.

az ellenkező nézet mellett száll síkra és Lygdamusban látja az utánczókat. Másik német bírálóm, SKUTSCH, az én nézetemhez csatlakozik ugyan, de hibáztatja, hogy kommentáromban megelégedtem a párhuzamos helyek egyszerű szembeállításával, de nem igyekeztem minden egyes helynél kimutatni, miért kellett éppen Ovidiusnak utánoznia Lygdamust s nem Lygdamusnak Ovidiust.¹⁾

E nyilatkozatok indítanak arra, hogy az egész, rendkívül érdekes és már számtalanszor meghányt-vetett kérdést revisio alá vegyem s a magam nézetének helyességét, régibb ide vágó kutatásaimnak felhasználásával és kiegészítésével, részletesen bebizonyítani igyekezzem, annál is inkább, mert az Ovidius-féle *Amores* magyarázatos kiadásában is, mely Lygdamus-kiadásom után egy évvel jelent meg,²⁾ régi nézetem mellett maradván igen sokszor keresek Ovidius szerelmi elegiáiban Lygdamus-reminiscentiákat, de a kérdéssel tüzetesebben itt sem foglalkoztam, mert nem akartam a rövidnek szánt kommentárt specialis értekezésekbe való hosszas fejtegetésekkel megterhelni.

Tudvalevő dolog, hogy abban a négy könyves gyűjteményben, a mely Tibullus neve alatt maradt reánk, nem minden származik Tibullustól, hanem bele vannak foglalva a Messalla-féle irodalmi kör egyéb tagjainak némely versei is. Így a negyedik könyvben hat kis elegia (IV. 7—12.) egy fiatal költőtől, Sulpiciától, Messalla rokonától való, egy nagyobb terjedelmű, tisztán hexameterekben írt költemény pedig, a Messalla tiszteletére szerzett *Panegyricus*, egy ismeretlen kezdő költőtől.³⁾ Végre az egész harmadik könyv, összesen hat elegia, ugyancsak ismeretlen írótól származik, a ki álnéven Lygdamusnak nevezi magát a második elegiába foglalt sírversben.⁴⁾

¹⁾ V. ö. a *Deutsche Literaturzeitung* 1906. évi folyamának 2884. l.

²⁾ *P. Ovidii Nasonis Amores*. Edidit, adnotationibus exegeticis et criticis instruxit *Geyza Némethy*. Budapestini, sumptibus Academiae Litterarum Hungaricae, 1907.

³⁾ Hogy ez az ismeretlen kezdő a fiatal, tizennyolcz-tizenkilenc éves Propertius lehetett, azt Lygdamus-kiadásom 89. és köv. ll. igyekeztem bebizonyítani.

⁴⁾ Lygd. 2, 29—30:

Lygdamus hic situs est: dolor huic et cura Næaræ,
Coniugis ereptæ, causa perire fuit.

Hogy ez a rómaiaknál egyáltalában nem használatos görög név nem lehetett az ő polgári neve, világosan kitűnik abból, hogy az első elegiában a régi rómaiak leszármazottjának tünteti fel magát.¹⁾ Születésének éve kitűnik az ötödik elegiából, a hol azt mondja, hogy abban az évben jött a világra, a mikor mind a két consul egyforma halállal halt meg.²⁾ Ez a czélzás csak a Krisztus előtti 43. évre vonatkozhatik, a mikor Hirtius és Pansa consulok együtt estek el a Mutina körül Antonius ellen vívott harcokban. E szerint egyidős volt Ovidiusszal, a ki verses önéletrajzában ugyanezt az évet jelöli meg születési évének,³⁾ és körülbelül tíz évvel fiatalabb Tibullusnál, a kit az elegiairásban mesterének fogadott el. Jó családból származhatott, mert egy helyt szemére veti elvált feleségének, Neaerának, hogy miért nincs megelegedve oly tisztas házból való férjjel, mint ő,⁴⁾ másutt pedig megbotránkozását fejezi ki azon, hogy Neæra képes volt elhagyni őt egy ismeretlen családból származó ember kedvéért.⁵⁾ Mint költő mindenesetre a Messalla irodalmi köréhez tartozott, mert a Tibullus neve alatt reánk maradt négy-könyves gyűjtemény, a mely az ő verseit is tartalmazza, csupa olyan író műveiből áll, a kik Messallával voltak valamiféle összekötésben.⁶⁾

Elegiáinak az ád különös érdekességet, hogy e költemények

1) Lygd. 1, 1—2:

Martis Romani festæ venere Kalendæ:
Exoriens nostris hic fuit annus avis.

2) Lygd. 5, 17—18:

Natalem primo nostrum videre parentes,
Cum cecidit fato consul uterque pari.

3) Ov. Trist. IV. 10, 5—6:

Editus hic ego sum; nec non ut tempora noris,
Cum cecidit fato consul uterque pari.

4) Lygd. 4, 59—60:

Diversasque suas agitat mens impia curas
Nec gaudet casta nupta Neæra domo.

5) Lygd. 6, 59—60:

... fugit nostræ convivia mensæ
Ignotum cupiens vana puella torum.

6) V. ö. *A római elegia* (Budapest, 1905.) cz. munkám 190—192. ll.

nem a hetæra-világból veszik tárgyaikat, mint a többi elegiakusok, Gallus, Tibullus és Propertius művei, hanem az író tőle elválni készülő feleségét, a kit még mindig szeret, éneklí meg bennök. Czélja az, hogy dalaival meglágyítsa a kegyetlent, a ki már elhagyta őt, és rábírija a visszatérésre. Imádottjának épp úgy, mint a többi erotikus, görög álnevet ád: Neerának nevezi.

Erről a Neeráról szól a hat elegia közül őt, nevezetesen az 1—4. és a 6.

Az *első elegia* az ajánlást foglalja magában. Valamint Tibullus márczius elsejét, a római matrónák ünnepét és a régi naptár szerint az év első napját, használta fel arra, hogy hódolatát Sulpicia iránt költői ajándékkal, a Cerinthus és Sulpicia szerelméről szóló dal-cyclussal, fejezze ki,*⁾ úgy Lygdamus is ezen a napon küldi verseinek egy díszesen kiállított példányát Neerához abban a reményben, hogy hű szerelmének e gyöngéd nyilatkozataival még kibékítheti őt és ráveheti a megszakított frigy helyreállítására. Az ajándék átadására a Múzsákat kéri fel. Ők vigyék a hófehér papyrusból való, horzsolókövel simított és szépen kifestett pálczácskára göngyölt tekercset Neerának s hozzanak tőle üzenetet, vajjon gondol-e még a költőre vagy végkép számkivetette szívéből.

Ez az ajánlás a következő három elegiával együtt, a melyek vele szorosan összefüggenek, teszi ki azt a költői ajándékot, a melylyel Lygdamus a Neera szívét meglágyítani kívánta. Így a *második elegiában* kijelenti, hogy nincs nagyobb kegyetlenség, mint két szerető szívet egymástól elválasztani s hogy ő nem érez magában elég erőt az elválás fájdalmának elviselésére. Nem beszél ugyan világosan, de szavaiból kivehető, hogy az öngyilkosságra gondol, mint végső menedékre. Elmondja hát utolsó kívánságát, hogy legalább a temetésen jelenjék meg Neera az anyjával együtt, sirassa meg őt s adja meg hamvainak a végső tisztességet. Végül a költők rendes szokása szerint megírja saját sírversét, melyben halála okául Neera elvesztésén érzett fájdalmát jelöli meg. A költeményből még nem tűnik ki, hogy ki volt az, a ki a kedvest tőle elrabolta, de valószínűleg arra a

*) L. Tibull. IV. 2.

vetélytársára gondol, a kiról a negyedik elegiában megmondja, hogy elhódította Neæra szívét. *)

Fájdalmas felsóhajtással kezdődik a *harmadik elegia*. A költő sohasem kért az istenektől kincset, gazdagságot: egyetlen vágya az volt, hogy késő vénségéig zavartalan frigyben élhessen szerett Neærájával. A külső javak, melyek a szerencsétől függenek, irigységet keltenek ugyan a balga emberekben, de a lélek nyugalmát, a boldogság valódi alapját, nem biztosítják. A boldogság forrása szívünkben van s a hű szerelem, ha viszonzásra talál, egymagában is elég a boldogságra. Végül Junóhoz, mint a házasság, és Venushoz, mint a szerelem istennőjéhez fordul, hogy adják vissza neki elvesztett Neæráját, mert ha őt vissza nem nyerheti, nem akar tovább élni.

A *negyedik elegiában* egy álomlátását beszéli el. Miután egy egész éjet álmatlanul töltött Neæra miatti bánatában, végre reggel felé elszenderült s ekkor megjelent előtte Phœbus isten, a ki előbb édes hangokat csalt ki lantjából, azután megszólalt, biztosította a költőt kegyelméről s tudtára adta Neæra elhidegülésének valódi okát: a hűtlen más szeret és ezért nem akar többé a Lygdamus felesége lenni. De még nincs veszve minden: állhatatlan a nő lelke, ám epedő panaszszal, esdeklő szép szóval meglágyítható. Az isten hát arra inti a költőt, hogy bús dalainak varázsával igyekezzék Neærát visszahódítani s az ő nevében mondja el neki azt a jóslatot, hogy csak Lygdamusszal lehet boldog. Eddig az álom. A költő végül Neærához fordul: nem is akarja hinni, hogy ily kegyetlen lehessen iránta az, a kinek oly jólelkű anyja s oly szeretetreméltó atyja van. Adja az isten, hogy ne legyen igaz, a mit álmában róla hallott.

Itt végződött az a Neæranak ajánlott költemény-cyclus, melynek bevallott célja volt, hogy feleségét visszatérésre bírja. Úgy látszik, az asszony szüleinek közbenjárására is számított s azért nyilatkozott róluk annyi szeretettel. De reményében csalódott: Neæra nem lágyult meg az ő panaszos dalaira s nem tért vissza hozzá. Ez a helyzet a *hatodik elegiában*, a melyből

*) V. ö. Lygd. 4, 57—58:

Carminibus celebrata tuis formosa Neæra
Alterius mavult esse puella viri.

kitűnik, hogy a költő lemondott már minden reményéről és, hogy buját felejtse, borban keres vigasztalást. Lakomához ül és Bacchushoz, a vigszágot adó istenhez fohászkodik. Azután barátaihoz fordul s felszólítja őket, hogy vele együtt adják át magukat a borozás örömeinek. Majd átkokat szór Neærára, de mindjárt meg is bánja, mert a hűtlent még most is szereti. Ámitani akarja magát színlelt vígsággal, de hiába, nem tudja felejtteni bánatát. Szeretné, ha legalább barátai okuluának az ő példáján s tanulnák meg azt, hogy asszonyoknak hinni nem lehet. Újra megpróbálja, hogy átadja magát a lakoma örömeinek, de megint erőt vesz rajta szerelme. Végül, mikor eszébe jut, hogy Neæra őt silányabb ember kedvéért hagyta el, felülkerekedik benne a dacz s egészen belemerül a bacchikus kicsapongásba, többé nem azért, hogy örömeire derüljön, hanem, hogy fájdalmaikat mesterségesen eltompítsa.

Ez az utolsó dal, mely a hűtlen Neæráról szól. Nem beszéltünk idáig az *ötödik elegiáról*, mert ez nem tartozik a szerelmi elegia-cyclushoz. Nem is Neærához, hanem több, meg nem nevezett barátjához intézte, a kik egy etrusiai fürdőben időztek, míg ő halálfélelemtől gyötörve betegen feküdt. Persephonéhoz, az alvilág istennőjéhez fordul s kéri, hogy ne sújtsa őt, a ki semmi bűnben sem érzi magát bűnösnek, kínos halállal. De azért sem szeretne meghalni, mert még nagyon fiatal ahhoz, hogy az alvilág prédája legyen. Végül még arra kéri barátait, hogy el ne feledjék őt nyomorúságában s áldozzanak fekete barmot és borral vegyes tejet Pluto baragjának kiengesztelésére. *)

Ez utóbbi elegia 15—20. verséből indul ki az egész Ovidius-Lygdamus-kérdés. Mikor a költő elmondja, hogy még nagyon fiatal ember s ezért nem szeretne meghalni, így szól:

Et nondum cani nigros lasere capillos,
 Nec venit tardo curva senecta pede.
 Natalem primo nostrum videre parentes,
 Cum cecidit fato consul uterque pari.
 Quid fraudare iuvat vitem crescentibus uvis
 Et modo nata mala vellere poma manu?

*) V. ö. *A római elegia* cz. munkám 181. 190. ll.

Itt rendkívül feltűnő, részben szóról-szóra való egyezést találunk Ovidius három helyével, nevezetesen *Ars amandi* II. 670:

Iam veniet tacito curva senecta pede;

Tristium l. IV. 10, 6:

Cum cecidit fato consul uterque pari;

Amorum l. II. 14, 23—24:

Quid plenam fraudas vitem crescentibus uvis
Pomaque crudeli vellis acerba manu?

Ki itt az utánzó a két egykorú költő közül, Lygdamus-e vagy Ovidius? Én már a priori hajlandó volnék Ovidiusban látni az utánzót, mert sokkal kevésbbé valószínű, hogy Lygdamust egy mindössze hat sorból álló helyen négy sort tulajdonított volna el ugyanegy szerzőtől, mint, hogy Ovidius vett át Lygdamustól különböző műveiben elszórva egy-egy flosculust.

Némelyek szerint a Tibullus neve alatt járó harmadik könyvet Lygdamus álnév alatt maga Ovidius írta volna. Tudjuk, hogy Ovidius saját nyilatkozata szerint¹⁾ háromszor nősült meg. Első neje nem volt méltó hozzá, azért el is váltak; második neje ugyan kifogástalan nő volt, mégis rövid idő alatt felbomlott a házasság ismeretlen oknál fogva; végre harmadik neje oldalán megtalálta a családi boldogságot. Az a Neera tehát, a kit Lygdamus mint *coniunx erepta*-t (l. 2, 30.) sirat, nem volna más, mint Ovidius második neje. Ezt a hypothesisit még GRUPPE állította föl,²⁾ újabban pedig külön értekezésben bővebben kifejtette KLEEMANN.³⁾ Csakhogy Ovidius legkorábbi költeményei is a technikában oly virtuóztatást, oly fölülmulhatatlanul tökéle-

¹⁾ V. ö. Ov. Trist. IV. 10, 69—74:

Pane mihi puero nec digna nec utilis uxor
Est data, quæ tempus per breve nupta fuit.
Illi successit quamvis sine crimine coniunx,
Non tamen in nostro firma futura toro.
Ultima, quæ mecum seros permansit in annos,
Sustinuit coniunx exulis esse viri.

²⁾ *Die römische Elegie* cz. híres munkájának 133. és köv. ll.

³⁾ De libri tertii carminibus, quæ Tibulli nomine circumferuntur. Strassburg, 1876.

tes verselést, a nyelvnek oly mesteri kezelését mutatják, hogy közte és Lygdamus közt, a ki éppen az említett dolgokban Tibullushoz képest hanyatlást mutat, ég és föld a különbség. Jól mondják e hypothesis ellenzői, hogy Lygdamusból sohasem lett volna Ovidius. Hozzátehetjük, hogy Ovidius kezdettől fogva a leglascivabb erotikusnak mutatja magát: Lygdamus ellenben a leggyöngédebb és legszemérmesebb az összes római erotikusok közt. Ovidius a korában divatos retorika szabályai szerint osztotta be szerelmi elegiái szerkezetét: Lygdamusnál a retorikus elemnek semmi nyoma. Ovidius már az *Amores* elegiáiban kivételt nem tűrő módon alkalmazza az ő híres metrikai törvényét, mely szerint a pentameter végén kéttagú szónak kell állania, s mindvégig ebben találta e versnem rhythmikus széphangzásának legfontosabb tényezőjét: Lygdamusnál a pentametert három-, négy-, sőt öttagú szavak is zárják. Szóval a két költő azonosságát ókori tanúság hiányában csak az bizonyíthatná, ha feltűnő volna költői művészetükben az egyezés; mivel azonban erről szó sem lehet, az egész föltevés önmagától megdől s mai nap már egy híve sincs.

Újabb hypothesisit állított fel SCHANZ az ő ismeretes római irodalomtörténetében.*) Szerinte az utánzó csakis Lygdamus lehetett, a mint az kitűnik már abból a közös pentameterből is («Cum cecidit fatis consul uterque pari», Lygd. 5, 18 = Ov. Trist. IV. 10, 6.), a melyben a két költő a maga születési évét jelöli meg. Ovidiusnak az a költeménye ugyanis, hol ez a vers előfordul, nem egyéb verses önéletrajznál s így nagyon jól beleillik az egésznek összefüggésébe a születési év említése, ellenben Lygdamus minden alkalomszerűség nélkül hozakodik elő az ő születési évével. SCHANZ ez állítása azonban csak erőszakos ráfogás: Lygdamus mindjárt a költemény elején jelzi, hogy fél a haláltól s azt, hogy nem szeretne meghalni, fiatal korával okolja meg, ifjúságának bizonyosságául pedig megmondja születési évét. Az összefüggés tehát világos. Még furcsább SCHANZ további okoskodása. Ovidius Kr. u. 11-ben, tehát 54 éves korában adta ki a *Tristia* IV. könyvét, a hol a kérdéses vers található; e sze-

*) *Geschichte der römischen Litteratur*. Zweiter Theil, erste Hälfte, 163—164. I. Második kiadás, München, 1899.

rint Lygdamusnak, az Ovidiusszal egykorú költőnek, az *ötödik elegiát*, melyben Ovidius említett művét utánozza, szintén legalább is 54 éves korában kellett írnia; a költemény nem is tartozik a Neæra-cyclushoz, melyet Lygdamus kétségkívül fiatal korában írt, hanem a szerelmi elegiák közé később betoldott munkája a költőnek. Végül szóról-szóra ezt mondja: «Wir statuiren also, dass Lygdamus das ganze Gedicht nach dem 4. Buch der Tristien schrieb. Dass er in den fünfziger Jahren noch jung sein will, ist ein Scherz, den er seinen Freunden bereitet; ein Scherz ist auch die Verwendung des ovidischen Eigentums in den besagten Distichen, die um so drastischer wirken musste, als er in einem Fall (*Quid fraudare iuvat* etc.) das Bild, das Ovid in obszönem Sinn angewendet, auf seine Jugend bezieht.» Olvassuk el ezután a Lygdamus költeményét: nem találunk benne egy komikus vonást sem. A költő egészen komolyan beszél életveszélyes betegségéről, szívreható módon panaszkodik a kegyetlen sors ellen az elején, hasonló keserű hangot használ a végén, tehát csak nem fog a közepén oly ízetlen tréfára vetemedni, hogy Ovidiusnak egy, éppenséggel obscen helyét a saját személyére alkalmazva magát 54 éves korában éretlen szőlőnek (Lygd. 5, 19: «crescentibus uvis») és csak az imént termett almának (u. o. 20. vs.: «modo nata . . . poma») nevezze!

Véleményünk szerint az egész nagyra felfujt problémának a megoldása voltaképpen igen egyszerű. Mert mi bonyolítja össze az egész kérdést? Némely philologus szerencsétlen előítélete, melynek következtében nem akarják semmi áron megengedni, hogy Ovidius, a nagy költő, utánozhatta volna Lygdamust, a kisebbit. Pedig ebben nincs semmi lehetetlenség, mert az elfogulatlan kutatás régen kimutatta, hogy Ovidius bizony nem csinált magának lelkiismeretbeli dolgot abból, ha még nagyobb mértékben felhasználta elődei munkáit, mint az aranykor egyéb költői tették. Azért nem is tudok eléggé csodálkozni azon, hogy SCHANZ idézett művében ilyen nyilatkozatra ragadtatja magát: «Wer Ovid nur einigermassen kennt, wird nicht glaublich finden, dass derselbe gerade die ausgeschriebenen Verse sich erkoren hat, um dieselben in verschiedenen Epochen seines Lebens nachzuahmen. *Eine solche Nachahmung*, wie sie hier anzunehmen

wäre, ist bei ihm ganz unerhört.» Hogyan? Hát éppen Ovidiusnál volna hallatlan dolog az ilyen átvétel? Ám nézze át valaki ZINGERLE ismeretes összeállítását*) s rögtön meggyőződhetik arról, hogy Enniuson kezdve Propertiusig nincs oly római költő, a kitől ő egyes flosculusokat, phrasisokat, hasonlatokat, félverseket, sőt egész pentametereket ne vett volna át. Meglopta ő bizony még kortársait is, végre pedig szellemi hanyatlása korában, számkivetésében írt műveiben maga magát. Ha most tenne valaki ilyet, volna bár Ovidiusszal felérő költő, nem kerülhetné ki a plagiatum vádját; a régiek azonban nem vették oly szigorúan az írói tulajdonjogot. Az eredmény tehát röviden ez: Lygdamus és Ovidius egy évben születtek; Lygdamus, saját nyilatkozata szerint, kora ifjúságában írta az 5. elegia 15—18. versét. Ovidius ellenben az *Ars amandi*-t (II. 670.) 40 éven túl, a *Tristia*-t (IV. 10, 6.) meg éppen 50 esztendőskorán túl írta, e szerint említett műveiben csak Ovidius utánozhatta Lygdamust és nem megfordítva. Ennél a két helynél hát megoldhatatlan problémáról beszélni, mint Teuffel teszi irodalomtörténetében, nem lehet.

De mit mondjunk Ovidius harmadik vitás helyéről, az *Amores* II. k. 14, 23—24, verséről, a melyek a mint fönnebb láttuk, csaknem szóról-szóra megegyeznek Lygdamus 5. elegiája 19—20. versével? Lygdamus mint fiatal ember írta a szóban forgó költeményt, de Ovidius is még igen fiatal volt, a mikor az *Amores* legkorábbi elegiáit költötte. De véleményem szerint ezt a kérdést is eldönti egy olyan körülmény, a melyet az eddigi kutatók nem vettek figyelembe. Ovidius említett elegiája ugyanis nem egyéb, mint a költő kedveséhez, Corinnához intézett erkölcsi prédikáció: Corinna ugyanis, midőn a költővel folytatott viszonyának következményeit kezdte érezni, testének szépségét féltve a hiú római nők közönséges bűnére, az *abactio fetus*-ra vetemedett s Ovidius ez alkalomból, kedvesét megfeddve, kifakad a természet ily megcsúfolása ellen s ebben az összefüggésben mondja Corinnának:

*) Ovid und sein Verhältnis zu den Vorgängern und gleichzeitigen römischen Dichtern. Innsbruck. 1869, 1870, 1871, három füzetben.

Quid plenam fraudas vitem *crescentibus uvis*
Pomaque crudeli vellis acerba manu?

Ő tehát a *crescentes uvae* és a *poma acerba* kifejezéseket obscen értelemben *de abacto Corinnae fetu* használja; már pedig az képzelhetetlen, hogy Lygdamus ilyen obscen helyet utánzott volna komoly hangú költeményében és kedve lett volna ily előzmények után csaknem szóról-szóra való átvételben az említett metaphorákat önmagára, saját ifjúságára, alkalmazni, a mi méltán keltett volna nevetséget mindazoknál, a kik az Ovidius-féle, nagyon is ismeretes mintára gondoltak volna e hely olvasásakor. Ellenben oly frivol költőről, mint Ovidius, bátran feltehető, hogy a Lygdamus helyén nagyon megfelelő és szép képet obscen tárgyra vitte át. Gondoljunk csak az ő gyönyörű, az ókori philosophia legnemesebb tanításaiából merített morális sententiáira, melyeket gondosan kiszemelve szokás kiadni az ifjúság okulására szánt anthológiákban s a melyek bizonyára sokat vesztenének épületes hatásukból, ha a diákok tudnák, hogy Ovidius ezeket ironikus módon szokta alkalmazni erotikus verseinek legpikánsabb helyein s hogy legtöbbször éppen ilyen helyekről kerültek a jámbor iskolai könyvbe! Én azért nem kételkedem, hogy itt is Ovidius volt az utánzó.*)

De most már tovább megyek és azt állítom, hogy Lygdamusnak ugyanebben az 5. elegiájában, a mely mindössze 34 versből áll, a már tárgyalt három helyen kívül még hat olyan hely van, a melyet Ovidius utánzására méltatott. Erre a kérdéssel eddig foglalkozók még csak nem is gondoltak.

Itt van mindjárt a 4. vers, a mely így hangzik:

Cum se purpureo vere remittit humus.

Ennek tökéletesen megfelel a *Fasti* IV. könyvének 126. verse:

Vere nitent terræ, vere remissus ager.

Az egyezés itt nemcsak a pentameter második felében mutatkozik, hanem a Lygdamusnál említett *purpureum ver* is megfelel értelmileg az Ovidius kifejezésének: *Vere nitent terræ*. A *purpureum ver* ugyanis annyit jelent, mint *ragyogó tavasz*,

*) V. ö. *A római elegia* cz. munkám 379—383. ll.

ezélzással a tavaszi virágok ragyogó színeire. Lygdamus ugyanis Vergilius 9. eclogájának 40—41. versét tartotta szem előtt:

Hic *ver purpureum*, varios hic flumina circum
Fundit humus flores.

Itt a *varii flores*, a különböző színű virágok említése mutatja, hogy a *purpureus* jelző nem biborvörös színt, hanem a különböző virágszínek ragyogó voltát jelenti, a milyen értelemben *purpureus*-nak nevezi a fehér hattyút Horatius Carm. IV. 1, 10: «*purpureis ales oloribus.*»

A 9—10. versben Lygdamus így hangoztatja ártatlanságát:

Nec mea mortiferis infecit pocula sucis
Dextera nec cuiquam *trita venena* dedit.

Itt az összemorzsolts méreg a büröknek morzsolts magvából készült mérget jelent, a melylyel Sokratest is megölték, a mint Plato (Phædon. p. 117.) következő helye mutatja: τὸ φάρμακον ἐν κόλλῃ: φέροντα τετριμμένον, valamint Plinius N. H. XXV. 152. (a bürökről): «*sucus . . . semine trito expressus et sole densatus in pastillos necat sanguinem spissando.*» Ugyanezt a mérget említi hasonló szavakkal Ovidius *Ars am.* III. 465:

Et *dare* mixta viro *tritis* aconita *cutis*.

Itt Ovidius a Lygdamus két versét egygyé olvasztotta, a mennyiben az *aconitum* nedvéből készült méreg megfelel a Lygdamus 9. versében említett *mortiferi suci*-nak, a *trita cicuta* pedig a 10. versben található *tritum venenum*-nak.

A 13—14. versben Lygdamus így tisztázza magát az istenkáromlás vádjával szemben:

Nec nos insanæ meditantés *iurgia* mentis
Impia in adversos *solvimus ora* deos.

E helynek megfelel Ovidius *Metam.* III. 261: «*linguam ad iurgia solvit*», a hol a költő az egészen szokatlan *ora solvere* mintájára alkotta a *linguam solvere* kifejezést, a *iurgia* szót pedig egyszerűen átvette. De maga az *ora solvere* is előfordul változatlanul *Metam.* I. 181: «*ora indignantia solvit*» és u. o. IX. 427—428: «*sua Iuppiter ora Solvit.*»

A 15. versben Lygdamus, a hol ifjúságát emlegeti, így szól:

Et nondum cani nigros *laesere* capillos.

Itt a *laedo* igét egészen szokatlanul *turpare* értelmében használja s ebben is híven követi Ovidius Am. I. 10, 14:

Nunc mentis vitio *laesa* figura tua est,

továbbá *Ars am.* III. 207:

Hinc quoque praesidium *laesae* petitote figuræ.

A 21—22. versben Lygdamus így fohászodik az alvilági istenekhez, miután előbb Proserpinához (6. vs.) könyörgött:

Parcite, pallentes undas quicumque *tenetis*
Duraque sortiti *tertia regna* dei!

Ezt a két verset, a *tertia regna* kifejezést ugyancsak az alvilágra alkalmazva, így olvasztja össze, Proserpináról szóló tában, Ovidius Fast. IV. 534:

Nupta Iovis fratri *tertia regna* tenet.

A 30. versben Lygdamus így beszél barátairól, a kik egy etruriai fürdő gyógyító vizében úszkálnak:

Et facilis lenta pellitur unda manu;

Ovidius pedig Her. 19, 48. így írja le a Heróhoz siető Leander úzását:

Lentaque dimotis brachia iactat aquis,

a hol a *lenta brachia* megfelel a Lygdamus-féle *lenta manu-*nak, a *dimotis aquis* pedig a *pellitur unda-*nak.

Látjuk ebből, hogy Lygdamus 5. elegiája és Ovidius kü-lömböző munkái között sokkal több egyezés mutatkozik, mint a mennyire a kérdéssel eddig foglalkozók figyelme kiterjedt. De ha fel is tennők egyelőre, hogy SCHANZ-nak van igaza s az 5. elegiát Lygdamus 50 éves korán túl írta, Ovidiust még akkor sem lehetne felmenteni az utánzás vádja alól. Hiszen azt SCHANZ is elismeri, hogy a Neæráról szóló szerelmi elegiák, a melyekben

a költő ismételten *iuvenis*-nek*) nevezi magát, korábbi időből valók:**) és itt bosszúlja meg magát a kérdéssel eddig foglalkozott tudósok mulasztása, a mely abban áll, hogy ők az egész kérdés eldöntésénél csak a Lygdamus 5. elegiáját vették figyelembe. Én ugyanis ki tudom mutatni, hogy Ovidius munkáiban, melyeket ifjúságától fogva öregségeig írt, az *Amores*-től fogva az *Epistulae ex Ponto*-ig, a csak töredékesen ránk maradt *Medicamina faciei* és a kis terjedelmű *Ibis* kivételével, mindenütt találhatók oly reminiscentiák, a melyek éppen a Neæra-cyclus elegiáiból — és pedig mind az ötből — vannak merítve. A következőkben tehát végig megyek chronologiai sorrendben Ovidius művein és valamennyiben ráutalok a Lygdamus-féle Neæra-dalok hatására.

I. Amores.

1. Tibullus I. 3, 91—92. így írja le Deliáját, midőn váratlanul megérkező kedvese elé siet:

Tunc mihi, qualis eris, *longos turbata capillos*,
Obvia nudato, Delia, curre pede.

Ezt tartotta szem előtt Lygdamus, a mikor azt kívánja, hogy az ő Neærája ott legyen a temetésén:

Ante meum veniat *longos incompta capillos*
Et fleat ante meum mæsta Neæra rogam.

Lygdamus után indult Ovidius Am. I. 1, 19—20., a hol arról panaszkodik, hogy nincs szerelmi dalokhoz alkalmas tárgya:

*) V. ö. Lygd. 2, 1—2:

Qui primus caram *iuveni* carumque puellæ
Eripuit *iuvenem*, ferreus ille fuit;

továbbá 4, 73—74:

Nescis quid sit amor, *iuvenis*, si ferre recusas
Immitem dominam coniugiumque ferum.

**) Idézett művének 164. l.: «Ist nach dem Gesagten unsere (5.) Elegie von Lygdamus erst in reiferem Lebensalter verfasst, so ist damit selbstverständlich nicht auch die Zeit der übrigen Elegien gegeben; diese werden früher verfasst sein, als der Dichter noch mit Neæra in Verbindung stand».

Nec mihi materia est numeris levioribus apta,
Aut puer aut *longas compta* puella *comas*.

2. Lygd. 3, 5:

... multa mei *renovarent* iugera tauri.

A költő itt a *renovare* igét szerencsés újítással a szántás fogalmára alkalmazza, a mit előtte senki sem tett. A nagyon megfelelő kifejezést elsajátítja Ovidius már az Am. I. 3, 9:

Nec meus innumeris *renovatur* campus aratris.

Alkalmazza utóbb a Metam. I. 110:

Nec *renovatus* ager gravidis canebat aristis,

továbbá Fast. I. 159:

Tum patitur cultus ager et *renovatur* aratro.

Később, Pont. IV. 2, 44. már az egyszerűbb *novare* alakkal is megelégszik:

Oblectat cultu terra *novata* suo.

3. Lygdamus 3, 1—18. elmondja, hogy neki nem kell semmiféle gazdagság, azután (19. vs.) így fejezi be:

Et quæ præterea *populus miratur*? In illis
Invidia est: falso plurima *culgus* amat;

majd a 29—30. versben a felvetett témát így folytatja:

Nec me *regna* iuvant nec Lydius *aurifer* *annis*
Nec quas terrarum sustinet orbis opes.

Végül arra az eredményre jut, hogy a világ minden kincsénél többet ér a szerelem. Ovidius Am. I. 15. 33—35. hasonló módon állítja szembe a költészet becsét a gazdagsággal:

Cedant carminibus *reges* regumque triumphi,
Cedat et *auriferi* ripa benigna *Tagi*:
Vilia miretur *vulgus*.

A gondolatmenet és a használt kifejezések hasonlósága itt is megmutatja Lygdamus hatását.

4. Lygd. 4, 29—30. így írja le Apollo isten fiatalos szépségű testét :

Candor erat, qualem praefert Latonia Luna
Et color in *niveo corpore purpureus*,

Ovidius Am. III. 3, 5—6. egy szép leányról mondja:

Candida *candorem* roseo suffusa rubore
Ante fuit: *niveo* luget *in ore rubor*.

5. Ugyanezt a leírást így folytatja Lygdamus 4, 31—34:

Ut iuveni primum virgo deducta marito
Inficitur teneras ore rubente *genas*
Et cum contextunt amarantis alba puella
Filia . . .

Ezt a helyet használja fel Ov. Am. II. 5, 33—37., a hol szégyenletében elpiruló kedveséről szól:

. . . at illi
Conscia purpureus venit in ora pudor,
Quale coloratum Tithoni coniuge caelum
Subrubes aut *sponso visa puella novo*
Quale *rosae* fulgent *inter sua lilia mixtae*.

Ebben a hasonlatban csak a hajnalpírra vonatkozó rész Ovidiusé, de már azt a részt, a hol a vőlegény láttára elpiruló leányról és a fehér virág közé vegyített piros virágról beszél, Lygdamustól vette.

6. Lygdamus ugyanezen helyéről egy verset (4, 32.):

Inficitur teneras ore rubente genas

utánaoz Ovidius az Am. I. 14, 52. is:

. . . *ingenuas picta rubore genas*,

a hol a *picta* szó a Lygdamusnál található *inficitur*-ral egy jelentésű.

7. Tibullus II. 5, 113—114. így inti Nemesist, hogy őt, az isteneknek kedves költőt, kímélje:

At tu, nam *dirum* servat *tutela* poetas,
Præmoneo, *vati* parce *puella sacro*.

Lygdamus 4, 43—44. ezt a helyet utánozza, midőn magát az álmában megjelenő Apollóval így szólíttatja meg:

Salve, *cura deum*: *casto* nam *rite* poetæ
Phœbusque et Bacchus Pieridesque favent.

A Tibullus és Lygdamus két helyét összeolvasztja Ovidius Am. III. 9, 17:

At *sacri vates* et *dirum cura* vocamur;

Lygdamusra utal még utóbb az *Ars am.* III. 405. is:

Cura deum fuerant olim *regumque poetæ*.

Lygdamusnak ugyanezt a helyét variálja továbbá Am. I. 3, 11—12., a mikor magát Phœbus, Bacchus és a Múzsák kedveltjének tünteti föl:

At Phœbus *comitesque* novem *vitisque* repertor
Hinc *faciunt*;

továbbá Am. III. 8, 23:

Ille ego *Musarum purus* Phœbique *sacerdos*,

a hol a *purus sacerdos* megfelel a Lygdamus *castus poeta*-jának.

8. Nem ugyan értelmi egyezést, de a pentameter második felének teljes megegyezését találjuk a következő két helyen: Lygd. 4, 51—52:

Tantum *cara* tibi, quantum nec *filia* matri,
Quantum nec *cupido bella puella viro*;

Ov. Am. I. 9, 5—6:

Quos *petiere* duces *animos* in *milite* forti,
Hos *petit* in *socio bella puella viro*.

Már inkább értelmileg egyezik meg Lygdamus ugyane helyével Am. II. 5, 25—26. (a csókokról):

Qualia non tulerit fratri germana severo,
Sed tulerit *cupido mollis amica viro.*

9. Lygdamus 4, 95—96. arra kéri az istent, hogy baljós-
latú álma ne teljesüljön:

Hæc *deus* in melius crudelia somnia vertat
Et *iubeat tepidos irrita ferre notos.*

Ugyanezeket a kifejezéseket alkalmazza Ov. Am. II. 8,
19—20. a mikor Venust arra kéri, hogy ne büntesse őt hamis
szerelmi esküi miatt:

Tu, *deu*, tu *iubeas* animi periuria puri
Carpathium *tepidos* per mare *ferre notos.*

Nem oly feltűnően, de mégis eléggé felismerhető módon
utánozza Lygdamus ugyane helyét Am. I. 4, 11—12.

. . . nec *euris*
Da mea, nec *tepidis* verba *ferenda notis.*

10. Lygdamusnál 6, 8. ezt a verset olvassuk:

Fulserit hic *niveis* Delius *alibus.*

Azt akarja mondani: legyen fényes és derült, azaz boldog
és szerencsés, ez a nap. Itt *Delius* Apollót vagyis a napistent
jelentí, *nivei alites* pedig a Nap kocsijába fogott szárnyas lova-
kat. Feltűnő, hogy a *niveus* jelzöt alkalmazza, nem éppen találó
módon, a nap fényére, a mit csak az tesz érthetővé, hogy Lyg-
damus különösen kedvelte a *niveus* szót s költeményeiben
derüre-borúra használja. Utána indult Ovidius, a mikor ezt a
jelzöt használja ugyancsak a Nap lovairól Am. II. 1, 24: «niveos
Solis euntis equos», sőt átvitte a Hold lovaira is Rem. 258:
«in niveis Luna vehetur equis.»

11. Lygdamus 6, 15—16. Amor isten hatalmáról szólva
ezt mondja:

Armenias tigris et fulvas ille *leenas*
Vicít . . .

Ovidius pedig, a mikor arról szól, hogy mily szörnyű bűn
az *abactio fetus*, ezt veti a Corinna szemére Am. II. 14, 35—36:

Hoc neque in *Armenis tigris* fecere latebris,
Perdere nec fetus ausa *laena* suos.

Az egyezés a két hely között oly szembeszökő, hogy további magyarázatot nem kíván.

II. Heroides.

1. Horatius Carm. III. 4, 61—62. Apollóról ezt mondja:

Qui *rore* puro *Castaliae* lavit
Crines solutos.

Lygdamus 4, 28., a midőn az álmában előtte megjelenő Apollót írja le, így szól:

Stillabat *Syrio* myrrhea *rore* coma.

Lygdamus itt Horatiust tartotta szem előtt, de a *ros* szót, a melyet Horatius a vízről használ, egészen szokatlan módon a syriai jóillatú kenőcsre alkalmazza. Ezt utánozta Ov. Her. 15, 76: «Non *Arabo* noster *rore**) capillus olet», a hol az *arabiai harmat* szintén jóillatú kenőcsöt jelent. Ovidiust utánozta Val. Flac. VI. 709—710: «Et gravidæ maduere comæ, quas *rore* *Sabaco* Nutrierat.»

2. Lygdamus így inti barátait 6, 45—46., hogy ne higgyenek a csalfa leányok hízelkedéseinek:

Nec vos aut *capiant* pendentia brachia collo
Aut fallat *blanda subdola lingua* prece.

Ovidiusnál pedig Her. 15, 55. Sappho így óvja a nőket a férfiak hízelkedéseitől:

Nec vos decipiant *blanda mendacia lingua*.

*) Így from a helyet a legtöbb codex alapján; Ehwald az egy Francofurtanus után indulva a verset ilyen alakban adja kiadásában: «Non *Arabum* noster *dona* capillus *habet*». Én azt hiszem, hogy a vulgata lectio itt sokkal jobb értelmet ad és költőibb is.

III. Ars amatoria.

1. Lygdamus 4, 44. ezt mondja a költőkről, mint az istenek kedveltjeiről:

... casto nam rite poeta
Phœbusque et Bacchus *Pieridesque favent.*

Ovidius pedig A. A. III. 548. így jellemzi a költőket:

Numen inest illis *Pieridesque favent.*

Itt tehát a pentameter második felét Lygdamustól vette.

2. Tibullus II. 3, 11. arról szólva, hogy a szerelem mi mindenre kényszerítheti nemcsak az embert, hanem még az isteneket is, megemlíti, hogy Apollo szerelemből csordapásztorságra vállalkozott:

Pavit et Admeti *tauros* formosus Apollo.

Lygdamusnál 4, 67. Apollo maga hivatkozik a saját példájára, hogy a szerelem hatalmát jellemezze:

Me quondam Admeti niveas pavisse *iurencas.*

Lygdamus itt Tibullust tartotta szem előtt, de bikák helyett üszöket említ. Utána indult Ovidius A. A. II. 239—240., a hol ugyancsak a szerelem hatalmáról van szó:

Cynthius Admeti *raccus* pavisse Pheræi
Fertur.

3. Propertius I. 1, 10. Milanionról szólva, a ki állhatatos szerelmével megtörte a makacs Atalanta kegyetlenségét, ezt mondja:

Sarritiam dura contudit Iasidos.

A *contundo* ige szokatlan használatát átvette Lygdamus 6, 13—14., a hol Ámor hatalmáról van szó:

Ille facit mites *animos* deus, ille *feroces*
Contudit . . .

Ovidius pedig, mint az egyező szavak mutatják, Lygdamust tartotta szem előtt, midőn az Achillest zenére tanító Chironról ezt mondja A. A. I. 12:

Atque animos placida contudit arte feros.

4. Lygdamus 6, 39—40. így szól Ariadnéról, a kit a hűtelen Theseus egy puszta szigeten hagyott:

*Gnosia, Theseæ quondam periuria linguæ
Flevisti ignoto sola relicta mari.*

Ez a hely lebegett Ovidius szemei előtt A. A. III. 35—36., a hol ugyanezt a mythost érinti:

*Quantum in te, Theseu, volucres Ariadna marinas
Pavit in ignoto sola relicta loco:*

sőt ugyanezt mondhatjuk az A. A. I. 527. verséről is:

Gnosis in ignotis amens errabat havenis.

5. Lygdamus 6, 43—44. azt szeretné, ha barátai tanulnának az ő kárán, a kit Neæra hűtlenül elhagyott:

*Vos ego nunc moneo: felix, quicumque dolore
Alterius disces posse cavere tuos.*

Ovidius A. A. III. 455, a hol a nőket inti, hogy ne higyjenek könnyen a csapodár férfiaknak, így szól:

Discite ab alterius vestris timuisse querelis.

6. Elcsépeelt közhely a régiek erotikus költészetében, hogy a szerelmi esküt az istenek nem veszik komolyan s ennélfogva az ilyen eskü megszegését nem is büntetik. Ezt a gondolatot így fejezi ki Lygdamus 6, 49—50:

*... periuria ridet amantum
Iuppiter et ventos irrita ferre iubet.*

A distichont csaknem szóról-szóra átvette Ov. A. A. I. 633—634:

*Iuppiter ex alto periuria ridet amantum
Et iubet Aeolios irrita ferre notos.*

IV. Remedia amoris.

Lygdamus 4, 95—96. így szól baljóslatú álmáról:

Hæc deus in melius crudelia somnia vertat
Et iubeat tepidos irrita ferre notos.

A második verset használta fel Ovidius Rem. 286., a hol a Calypsót elhagyó Ulixes hűtlenségéről van szó:

Irrita cum velis verba tulere noti.

V. Metamorphoses.

1. Lygdamus 4, 29—34. így írja le Apollót, a kinek hó-fehér arcát pirosság öntötte el:

Candor erat, qualem præfert Latonia Luna
Et color in niveo corpore purpureus,
Ut iuveni primum virgo deducta marito
Inficitur teneras ore rubente genas,
Et cum contexunt amarantis alba puellæ
Lilia et autumnæ candida mala rubent.

A hasonlat utolsó részét tartotta szem előtt Ovidius Met. III. 482—484., a hol arról van szó, hogy a Narcissus fehér keblén piros folt támad:

Pectora traxerunt tenuem percussa ruborem
Non aliter, quam poma solent, quæ candida parte,
Parte rubent.

2. Lygdamus 4, 45. azt mondja Bacchusról, a Semele fiáról: «proles Semeles Bacchus.» Ennek megfelel Ovidiusnál Met. III. 520: «proles Semeleia Liber.»

3. Lygdamus 4, 81., mikor álmából való felébredését írja le, ezt mondja: «*ignavus* defluxit corpore *somnus*.» Ugyanezt a találó jelzőt alkalmazza Ovidius Met. XI. 593. Álom istenre: «*ignari* domus et penetralia *Somni*.»

VI. Fasti.

1. Lygdamus 4, 37. egy hasonlatban ezt mondja a völegény házába kísért menyasszonyról :

Ut iuveni primum virgo deducta marito.

Ezt a verset csaknem szóról-szóra Venusra alkalmazza Ovidius Fast. IV. 153:

Cum primum cupido Venus est deducta marito.

2. Lygdamus 6, 24. így szól Pentheusról, a kit saját anyja, Agave bacchikus örvöngésében szétszaggatott :

Cadmeae matris praeda cruenta docet.

Ovidius ugyancsak Pentheusról mondja Fast. III. 721 :

Tu quoque *Thebaeae mala praeda tacebere matris*

VII. Tristia.

1. Lygdamus 1, 9—14. részletesen írja le, mikép lesz díszítve az a tekercs, mely Neaerához intézett s neki küldendő költeményeit tartalmazza :

Lutea sed niveum involvat membrana libellum,
 Pumex cui canas tondeat ante comas,
 Summaque praetextat *minium* fastigia charta,
 Indicet ut nomen littera *laeta**) tuum,
 Atque inter *geminas* pingantur *cornua frontes*:
 Sic etenim *comptum* mittere oportet opus.

*) A 10—12. verset a kiadások rendszeren így közlik: «Pumex cui *canas* tondeat ante *comas*, Summaque praetextat *tenuis* fastigia charta, Indicet ut nomen littera *facta* tuum». A hely így értelmetlen, de kijavítható két más auctor segítségével, a kik Lygdamus e helyét utánozzák; az egyik *Ciris* 320. vs.: «Edita candentes praetextat *purpura canos*», a másik *Ov. Trist. I. 1, 5*: «Nec titulus *minio* nec cedro charta notetur». Én tehát *tenuis* helyett *minium*-ot, *facta* helyett *laeta*-t írok; a *minium* azt jelenti, hogy a munka címe és a szerző neve veres festékkel van az *index*-re (ez a *summa fastigia chartae*, a tekercs tetején kiálló czédula) ráírva; és a *littera*, a felírás, éppen azért *laeta*, mert a veres az öröm színe; v. ö. *Ov. Trist. I. 1, 3—4*: «Nec te *purpureo* velent *vaccinia fuco*: Non est conveniens *luctibus ille color*» és *Ciris* 103: «*Purpureis late videntia litora conchis*».

Majd arra kéri a Múzsákat, hogy ők maguk vigyék el az ékes könyvet Neaerához (17. vs.):

Ite domum *cultumque* illi donate libellum.

Ovidius, mikor számkivetéséből Rómába küldi a *Tristia* első könyvét, azt akarja, hogy a gyászos könyv minden dísz nélkül kerüljön az olvasók elé. Így szól tehát útra indítandó könyvéhez (*Trist.* I. 1, 3—12.):

Vade, sed *incultus*, qualem decet exulis esse:
 Infelix habitum temporis huius habe.
 Nec te *purpureo* velent *vaccinia fuce* —
 Non est conveniens luctibus ille color —
 Nec titulus *minio*, nec cedro charta notetur,
 Candida nec nigra *cornua* fronte geras.
 Felices ornent hæc instrumenta libellos:
 Fortunæ memorem te decet esse meæ.
 Nec fragili *geminæ* poliantur pumice *frontes*,
 Hirsutus sparsis ut videare comis.

Lygdamus azt kívánja, hogy a könyv sárgára, a szerelem színére festett pergament-tokba legyen burkolva és a szerző nevét veres festékkal, az öröm színével festett felírás jelezze: Ovidius azt, hogy könyvét ne burkolja biborszínre festett tok és a cím se legyen veres festékkal írva, mert ez a szín nem illik a gyászhoz. Lygdamus *pumex*-szel símára akarja horzsolni a papyrus széleit, Ovidius nem akar *pumex*-et használni, hogy a papyrus rostjai a széleken kiálljanak, mint a gyászolók szétbontott haja. Lygdamus be akarja festetni a pálczának, melyre a papyrust tekerték, a két kiálló végét (13. vs. «*cornua*»), a közönségesen úgynevezett *umbilicus*-okat, Ovidius nem engedi meg, hogy ez *umbilicus*-ok fehérre legyenek festve. A mit tehát Ovidius kíván, éppen megfordítottja annak, a mit Lygdamus mondott. Azonkívül egyes kifejezéseivel is elárulja Lygdamus hatását: az ő könyve *incultus* (3. vs.), mert a Lygdamusé *cultus* (17. vs.) és *comptus* (14. vs.). Az *umbilicus*-okat egészen szokatlanul ő is szarvaknak (*cornua*, 8. vs.) nevezi, mint Lygdamus (13. vs.); a *geminæ frontes* (21. vs.) kifejezést is ugyancsak tőle veszi át.

Érdekes, hogy Lygdamus és Ovidiust együttesen utánozta Martialis III. 2, 7—11., a hol a saját könyvét így szólítja meg:

Cedro nunc licet ambules perunctus
 Et frontis gemino decens honore
 Pictis luxuriis umbilicis,
 Et te purpura delicata velet,
 Et cocco rubeat superbus index.

2. Lygdamus 3, 8. azt kívánja, bár öregedhetnék meg Neerával együtt boldog házasságban :

Inque tuo caderet nostra senecta sinu.

Ugyanezt a gondolatot így fejezi ki Ovidius Trist. IV, 8, 11—12:

*Inque sinu dominae carisque sodalibus inque
 Securus patria consenuisse mea.*

3. Lygdamus 6, 1—2. így foházkodik Bacchushoz :

Candide Liber, ades: sic sit tibi mystica vitis
 Semper, sic hedera tempora vincta feras.

Ezt a helyet tartotta szem előtt Ovidius Trist. V. 3, 35—36. ugyancsak Bacchushoz intézett fohászában :

Fer, bone Liber, opem: sic altera degravet ulmum
 Vitis et incluso plena sit uva mero.

4. Lygdamus 6, 27., miután Neerára átkokat szórt, megbánja tettét s átkait így vonja vissza :

*Quid precor, a, demens? Venti temeraria vota
 Aeriae et nubes diripienda ferant.*

Egészen hasonló szavak állanak a hexameter elején. (Ov. Trist. V. 10, 51—52:

*Quid loquor, a, demens? ipsam quoque perdere vitam.
 Cæsaris offenso numine, dignus eram.*

Lygdamus ugyane helyével vethetjük össze különben Ov. Pont. IV. 3, 29—30. versét is:

*Quid facis, a, demens? cur, si fortuna recedat,
 Naufragio lacrimas eripis ipse tuo.*

5. Lygdamus 6, 45., midőn barátait a csalfa nők hizelgéseitől óva inti, így szól:

Nec vos aut capiant pendentia brachia collo.

Ovidius e szavakat Trist. III. 5, 15. a baráti ölelkezésre alkalmazza:

Brachiaque accipi presso pendentia collo.

VIII. Epistolæ ex Ponto.

1. Lygdamus 3, 13. így szól a gazdagok nagyszerű palotáiról, melyekre ő nem vágyakozik:

Quidve domus prodest Phrygiis innixa columnis?

Hasonlóan végződik Ovidius egy hexameteré, Pont. III. 2, 39., a hol egy nagyszerű templomot ír le:

Templa manent hodie vastis innixa columnis.

2. Lygdamus 6, 30. így kíván boldogságot Neærának:

Sis felix et sint candida fata tua.

Itt a *candidus* jelzöt egészen szokatlanul alkalmazza a *fatum* szóra. Utána indult Ov. Pont. II. 4, 30:

Non ita pars fati candida nulla mei.

* * *

Ebből az összeállításból világosan látható, hogy Lygdamusnak összes Neæra-dalai és Ovidius összes főbb munkái közt oly feltűnő egyezések mutatkoznak, a melyek csak abból magyarázhatók meg, ha valamelyik költő utánozta a másikat. De, ha azt a feltevést fogadnók el, hogy Lygdamus volt az utánzó, ebből az következnek, hogy az Ovidiusszal egykorú Lygdamus előtt a Neæra-dalok írásakor ott feküdt Ovidius minden munkája egészen az Epistolæ ex Ponto harmadik könyvéig. Mivel pedig Ovidius a Pontusi Levelek első három könyvét Kr. u. 13-ban, 56 éves korában adta ki, Lygdamusnak is legalább ennyi idősnék kellett volna lennie, a mikor a gyengéd szerelmet lehelő elegiákat írta Neærához, a melyekben magát, a mint már láttuk,

ismételten *iuvenis*-nek nevezi. Ilyen absurdumot azonban, úgy hiszem, senki sem merne állítani s így most már bizvást ki-
mondhatjuk fejtegetéseink eredményét: *Ovidius volt az, a ki Lygdamust utánozta.*

Hogy az utánzás mértékét közelebbről meghatározhassuk, állítsuk először össze a két költő egyező helyeit Lygdamus ele-
giáinak sorrendje szerint haladva:

1. Lygd. 1, 9—14. = Ov. Trist. I. 1, 3—12. — 2. Lygd. 1, 17. = Trist. I. 1, 3. — 3. Lygd. 2, 11—12. = Am. I. 1, 20. — 4. Lygd. 3, 5. = Am. I. 3, 9; Met. I. 110.; Fast. I. 159; Pont. IV. 2, 44. — 5. Lygd. 3, 8. = Trist. IV. 8, 11—12. — 6. Lygd. 3, 13. = Pont. III. 2, 39. — 7. Lygd. 3, 19—20. = Am. I. 15, 35. — 8. Lygd. 3, 29—30. = Am. I. 15, 33—34. — 9. Lygd. 4, 28. = Her. 15, 76. — 10. Lygd. 4, 29—30. = Am. III. 3, 5—6. — 11. Lygd. 4, 31—34. = Am. II. 5, 33—37; Lygd. 4, 31. = Fast. IV. 153.; Lygd. 4, 32. = Am. I. 14, 52; Lygd. 4, 34. = Met. III. 482—484. — 12. Lygd. 4, 43—44. = Am. I. 3, 11—12; Am. III. 9, 17; Am. III. 8, 23.; A. A. III. 405.; A. A. III. 548. — 13. Lygd. 4, 45. = Met. III. 520. — 14. Lygd. 4, 52. = Am. I. 9, 6.; Am. II. 5, 25—26. — 15. Lygd. 4, 67. = A. A. II. 239—240. — 16. Lygd. 4, 81. = Met. XI. 593. — 17. Lygd. 4, 95—96. = Am. II. 8, 19—20.; Am. I. 4, 11—12.; Rem. 286. — 18. Lygd. 5, 4. = Fast. IV. 126. — 19. Lygd. 5, 9—10. = A. A. III. 465. — 20. Lygd. 5, 13—14. = Met. III. 261.; Met. I. 181.; Met. IX. 427—428. — 21. Lygd. 5, 15. = Am. I. 10, 14.; A. A. III. 207. — 22. Lygd. 5, 16. = A. A. II. 670. — 23. Lygd. 5, 18. = Trist. IV. 10, 6. — 24. Lygd. 5, 19—20. = Am. II. 14, 23—24.; Am. I. 10, 55—56. — 25. Lygd. 5, 21—22. = Fast. IV. 534. — 26. Lygd. 5, 30. = Her. 19, 48. — 27. Lygd. 6, 1—2. = Trist. V. 3, 35—36. — 28. Lygd. 6, 8. = Am. II. 1, 24.; Rem. 258. — 29. Lygd. 6, 13—14. = A. A. I. 12. — 30. Lygd. 6, 15—16. = Am. II. 14, 35—36. — 31. Lygd. 6, 24. = Fast. III. 721. — 32. Lygd. 6, 27. = Trist. V. 10, 51.; Pont. IV. 3, 29. — 33. Lygd. 6, 30. = Pont. II. 4, 30. — 34. Lygd. 6, 39—40. = A. A. III. 35—36.; A. A. I. 527. — 35. Lygd. 6, 43—44. = A. A. III. 455. — 36. Lygd. 6, 45—46. = Her. 15, 55.; Trist. III. 5, 15. — 37. Lygd. 6, 49—50. = A. A. I. 633—634.

Állítsuk már most össze ugyanezeket az egyező helyeket Ovidius műveinek sorrendje szerint haladva:

1. Am. I. 1, 20. = Lygd. 2, 11-12. — 2. Am. I. 3, 9. = Lygd. 3, 5. — 3. Am. I. 3, 11-12. = Lygd. 4, 43-44. — 4. Am. I. 4, 11-12. = Lygd. 4, 95-96. — 5. Am. I. 9, 6. = Lygd. 4, 52. — 6. Am. I. 10, 14. = Lygd. 5, 15. — 7. Am. I. 10, 55-56. = Lygd. 5, 19-20. — 8. Am. I. 14, 52. = Lygd. 4, 32. — 9. Am. I. 15, 33-34. = Lygd. 3, 29-30. — 10. Am. I. 15, 35. = Lygd. 3, 19-20. — 11. Am. II. 1, 24. = Lygd. 6, 8. — 12. Am. II. 5, 25-26. = Lygd. 4, 52. — 13. Am. II. 5, 33-37. = Lygd. 4, 31-34. — 14. Am. II. 8, 19-20. = Lygd. 4, 95-96. — 15. Am. II. 14, 23-24. = Lygd. 5, 19-20. — 16. Am. II. 14, 35-36. = Lygd. 6, 15-16. — 17. Am. III. 3, 5-6. = Lygd. 4, 29-30. — 18. Am. III. 8, 23. = Lygd. 4, 43-44. — 19. Am. III. 9, 17. = Lygd. 4, 43-44.

20. Her. 15, 55. = Lygd. 6, 45-46. — 21. Her. 15, 76. = Lygd. 4, 28. — 22. Her. 19, 48. = Lygd. 5, 30.

23. A. A. I. 12. = Lygd. 6, 13-14. — 24. A. A. I. 633-634. = Lygd. 6, 49-50. — 25. A. A. II. 239-240. = Lygd. 4, 67. — 26. A. A. II. 670. = Lygd. 5, 16. — 27. A. A. III. 35-36. = Lygd. 6, 39-40. — 28. A. A. III. 207. = Lygd. 5, 15. — 29. A. A. III. 405. = Lygd. 4, 43-44. — 30. A. A. III. 455. = Lygd. 6, 43-44. — 31. A. A. III. 465. = Lygd. 5, 9-10. — 32. A. A. III. 548. = Lygd. 4, 44.

33. Rem. 258. = Lygd. 6, 8. — 34. Rem. 286. = Lygd. 4, 96.

35. Met. I. 110. = Lygd. 3, 5. — 36. Met. I. 186. = Lygd. 5, 13-14. — 37. Met. III. 261. = Lygd. 5, 13-14. — 38. Met. III. 482-484. = Lygd. 4, 34. — 39. Met. III. 520. = Lygd. 4, 45. — 40. Met. IX. 427-428. = Lygd. 5, 13-14. — 41. Met. XI. 593. = Lygd. 4, 81.

42. Fast. I. 159. = Lygd. 3, 5. — 43. Fast. III. 721. = Lygd. 6, 24. — 44. Fast. IV. 126. = Lygd. 5, 4. — 45. Fast. IV. 153. = Lygd. 4, 31. — 46. Fast. IV. 534. = Lygd. 5, 21-22.

47. Trist. I. 1, 3-12. = Lygd. 1, 9-14. és 17. — 48. Trist. III. 5, 15. = Lygd. 6, 45. — 49. Trist. IV. 8, 11-12. =

Lygd. 3, 8. 50. Trist. IV. 10, 6. = Lygd. 5, 18. — 51. Trist. V. 3, 35—36. = Lygd. 6, 1—2. — 52. Trist. V. 10. 51. = Lygd. 6, 27.

53. Pont. II. 4, 30. = Lygd. 6, 30. — 54. Pont. III. 2, 39. = Lygd. 3, 13. — 55. Pont. IV. 2, 44. = Lygd. 3, 5. — 56. Pont. IV. 3, 29. = Lygd. 6, 27.

E kettős összeállításból az tűnik ki, hogy Ovidius Lygdamusnak 37 helyét különböző műveiben 56 helyen utánozta, tehát Lygdamus egy-egy helyét többszörösen is felhasználta. Ha már most tekintetbe vesszük azt, hogy Lygdamusnak csak 6 és nem is hosszú elegiája maradt reánk, a melyek mindössze 290 verset foglalnak magukban, nem mondhatunk egyebet, mint, hogy Ovidius a Lygdamus műveit a lehető legnagyobb mértékben kizsákmányolta.

A mi azután Ovidius egyes munkáit illeti, a második összeállításból az tűnik ki, hogy a Lygdamus-utánezatok így oszlanak meg: az *Amores*-ben van 19 utánezott hely, a *Heroides*-ben 3, az *Ars amatoriá*-ban 10, a *Remedia*-ban 2, a *Metamorphoses*-ben 7, a *Fasti*-ban 5, a *Tristia*-ban 6, az *Epistulae ex Pontoban* 4. A legtöbb utánezat tehát az *Amores*-ben található, a mit könnyen magyarázhatunk abból, hogy Ovidius itt még az erotikus elegiának abban a megszokott és sok tekintetben conventionalis tárgykörében mozog, a melybe a Lygdamus-fele elegiák is bele tartoznak.

De tudjuk, hogy Lygdamus az ő szerelmi elegiáit, melyeket elvált feleségéhez intézett, a tárgy kényes természete miatt éppoly kevésbé szánta a nyilvánosságnak, mint Sulpicia a Cerinthus-hoz írt levélkéket vagy Tibullus a Cerinthus és Sulpicia szerelméről írt dal-cyclust. Tibullustól nem is olvastak még kortársai egyebet, mint az első két könyvet, és sokkal később történhetett, hogy valaki, bizonyára a Messalla-család levéltárából kiadta a mai Tibullus-gyűjtemény harmadik és negyedik könyvébe foglalt verseket, a melyeket keletkezésük idejében csak egy bizalmas kör olvashatott, és függelék gyanánt csatolta Tibullus új kiadásához. Mikép magyarázhatjuk meg tehát, hogy Ovidius a Lygdamus még ki nem adott verseit utánozhatta?

A mint láttuk, a két költő egyivású ember volt s bizonyára

jó ismeretségben is állottak egymással, mert Ovidius is tagja volt kora ifjúságától fogva a Messalla körének s maga említi*) hálás szívvel, hogy ez a kiváló férfiú volt szellemének vezére s ő buzdította először költeményeinek kiadására. Ugyanebben az időben lehetett ez irodalmi körbe bejáratos a mi Lygdamusunk, a ki szintén mint nagyon fiatal ember írta elegiáit. Ovidiusnak tehát bőséges alkalma volt vele érintkezni s a jó barátok társaságában bemutatott költeményeivel megismerkedni.

Nem hallgathatok el azonban egy ellenvetést, melyet eddigi fejtegetéseimmel szemben tenni lehetne. Tudjuk, hogy Ovidius csak úgy, mint Lygdamus, nagyon korán kezdett verseket írni s az *Amores* első darabjait zsenge ifjúságában írta.***) Ha tehát el is fogadjuk azt, hogy férfikorában irt művei a Lygdamus-elegiáknál későbbiek s így ezekben ő utánozta Lygdamust, az *Amores*-gyűjteményben még mindig lehetnek olyan elegiák, a melyek a Lygdamus-féléket megelőzték s így ott, a hol az *Amores* és Lygdamus között egyezés mutatkozik, esetleg Lygdamus lehetett az utánzó s e szerint az utánzás tulajdonkép kölcsönös lett volna. Ilyen kölcsönös utánzás valóban ki is mutatható a két legnagyobb elegiakus, Tibullus és Propertius között.

Erre ezt felelhetjük, hogy, ha Lygdamus utánozta is itt-ott az *Amores* legkorábbi darabjait, nem valószínű, hogy az *Amores* teljes gyűjteményét ismerhette volna. Ő ugyanis, a mint láttuk, az 5. elegia 19—20. versében éretlen szőlőhöz és csak imént termett almához hasonlítja magát; e hasonlat azt mutatja, hogy mikor verseit írta, még nagyon zsenge, a huszas évek elején álló ifjú lehetett. Ezzel szemben áll az, hogy az

*) *Ep. ex Ponto* II. 3, 73—78. így ír Messalla fiához, Maximushoz:

Quod cum vestra domus teneris mihi semper ab annis
Culta sit, esse vetus me tibi cogit onus.
Me tuus ille pater, Latiae facundia linguæ,
Quæ non inferior nobilitate fuit,
Primus, ut auderem committere carmina tamæ,
Impulit: ingenii dux fuit ille mei.

**) *L. Trist.* IV. 10, 57—60:

Carmina cum primum populo iuvenalia legi,
Barba resecta mihi bisve semelve fuit,
Moverat ingenium totam cantata per urbem
Nomine non vero dicta Corinna mihi.

Amores datálható elegiái közül a legrégebb (III. 9.) is, a melyet Tibullusnak Kr. e. 19-ben történt halálára írt, olyan időre esik, a mikor Ovidius már 25 éves volt, az *Amores*-ben található utolsó dátum pedig (I. 14, 45.) a Kr. e. 15. évre utal; tehát a gyűjteménnyel Ovidius nem lehetett készen huszonnyolcz-huszonkilenc éves kora előtt.

Nagyon valószínű továbbá az, hogy Lygdamus az ő elegiáit Tibullus halála előtt írta, mert csakis így fejthető meg, hogyan kerültek az ő versei a Tibullus munkái közé. Tudjuk, hogy Tibullus maga csak két könyvet adott ki: mikép történetelt tehát, hogy halála után még két könyvet csatoltak verseihez, a melyeket az egész ókor, sőt az újabb kor is gyanútlanul neki tulajdonított, egészen a XVIII. század végeig, mert csak azóta sikerült a kritikai kutatásnak a gyűjtemény különböző részeit egymástól szétválasztani. A legvalószínűbb feltevés mindenestre ez: a harmadik és negyedik könyvet a Tibullus hagyatékában találták, mint ilyet őrizték sokáig a Messalla-család levéltárában, mint ilyet adták ki sok évvel Tibullus halála után, mikor már se Sulpicia, se Lygdamus nem éltek s éppen azért tulajdonították Tibullusnak minden válogatás nélkül. Ebből a hagyatékból tényleg az övé a IV. k. 2-6. elegiája, a hol a Sulpicia és Cerinthus szerelmét éneklie meg, továbbá ugyancsak a IV. k. 13. és 14. költeménye. A IV. könyv 7-12. darabja Sulpiciától való s e verseknek egy példánya bizonyára meg is volt Tibullusnál, mert éppen ezek alapján írta meg a Sulpicia és Cerinthus szerelméről szóló dalait. A IV. könyv 1. darabját, a Messallához írt *Panegyricus*-t Messalla adhatta át megbírálás végett Tibullusnak, mert az a kezdő költő, a ki e dicsőítő verset írta, munkájával éppen azt akarta elérni, hogy bejusson a Messalla irodalmi körébe. Lygdamus végül, a kinek versei most a *corpus Tibullianum* harmadik könyvét alkotják, maga adhatta át elegiái egy példányát Tibullusnak, a mesternek, a kit mintaképeül fogadott el és lépten-nyomon utánzott.

Ha ezzel szemben azt vizsgáljuk, mikor írta Ovidius azokat az elegiákat, melyekben Lygdamusszal egyező helyek vannak, arra az eredményre jutunk, hogy 14 elegia közül 10-ről kimutatható, hogy Tibullus halála után keletkezett. Lygdamusszal való egyezések ugyanis az *Amores* következő 14 elegiájában ta-

lálhatók: I. 1, 3, 4, 9, 10, 14, 15; II. 1, 5, 8, 14; III. 3, 8, 9. Ezek közül 4-ben semmiféle chronologiai indiciumot nem találunk; 10-ben azonban vannak olyan utánzatok vagy czélzások, melyekből kitűnik, hogy a költő őket Tibullus halála (Kr. e. 19.) után írta. Ez a 10 elegia a következő: I. 1, 3, 4, 14, 15; II. 1, 5, 14; III. 8, 9. Lássuk őket egyenként.

Az I. könyv 1-3. elegiája tartalmilag oly szorosan összefügg, hogy azokat csak egységes terv szerint és egymás után írhatta a költő oly czélből, hogy bevezetésül szolgáljanak a szerelmi elegiák gyűjteményéhez. Az első elegiában ugyanis Amor isten megsebzí nyilával a költőt, a másodikban a nyillövés következtében érzi már a költő a lángot szívében, de szerelmének még nincs tárgya; a harmadikban végre meglátja a leányt, a kinek egész költészetét szentelni kívánja. Már most az első elegiában azt olvassuk az íjját feszítő Cupidoról (23. vs.):

Lunarique genu sinuosum fortiter arcum.

Ezt a szokatlan kifejezést: *arcum lunare* Propertius IV. 6, 25. alapján alkotta meg a költő:

Tandem aciem geminos Nereus lunarat in arcus.

Propertiusnak ez a költeménye pedig, a melyet az actiumi csata emlékére írt, a 77. versben:

Ille paludosos memoret servire Sygambros

a Sygambereknek Kr. e. 16-ban történt legyőzésére czéloz. Tehát az *Amores* I. k. 1-3. elegiája is csak ez időpont után keletkezhetett.

Az I. könyv 4. elegiájának 53. verse:

Si bene compositus somno rinoque iacebit.

a hol a *compositus* participium a *sepultus* értelmében van használva, nem egyéb, mint utánzata Vergilius Aeneise II. k. 265. versének:

Invadunt urbem somno rinoque sepultam.

Az Aeneis pedig, a mint tudjuk, csak a költőnek K. e. 19-ben történt halála után jelent meg: semmi esetre sem hamarabb a K. e. 18. évnél, mert a még át nem símitott kézirat kiadására bizonyára sok idő kellett.

Az I. könyv 14. elegiájában arról van szó, hogy a költő kedvesének a folytonos festés következtében kihullott a haja és most kénytelen germán fogolynők hajából készült parókat viselni. Erre vonatkozik a 45—50. vers:

Nunc tibi captivos mittet Germania crines:
 Culta *triumphatae* munere *gentis* eris.
 O quam saepe comas aliquo mirante rubebis
 Et dices: «Erupta nunc ego merce probor.
 Nescio quam pro me laudat nunc iste *Sygambram*:
 Fama tamen meminisse cum fuit ista mea.»

Itt czélzás van a Sygambereknek fönebb már említett és Kr. e. 16-ban történt legyőzésére s mivel a hely azt is feltételezi, hogy akkor már fogoly Sygamber nők voltak Rómában, semmi esetre sem korábbi Kr. e. 15-nél.

Az I. könyv 15. elegiája az Aeneisre már mint kiadott munkára utal a 25—26. versben:

Tityrus et fruges *Aeneidaeque arma legentur*,
 Roma triumphati dum caput orbis erit.

A költemény tehát Kr. e. 18-nál korábban nem keletkezhetett.

A II. könyv 1. elegiája 3—4. versében azt akarja mondani Ovidius, hogy az ő Amor-sugalta verseitől tartsák magukat távol a szigorú erkölcsbírák:

Hoc quoque iussit Amor. *Procul hinc, procul este, severi!*
 Non estis teneris apta theatra modis.

Ez nem egyéb, mint parodiája Vergilius Aeneise VI. k. 258. versének, a hol a Sibylla ily szavakkal tartja távol az avatlatlanokat Proserpina szent berkétől:

... *procul, o procul este, profani!*
 Conclamat vates, totoque absistite luco.

Tehát ez az elegia is feltételezi az Aeneis kiadását.

A II. könyv 5. elegiája 34—40. versében a költő ily hasonlatokkal illusztrálja kedvese elpirulását:

... at illi
 Conscia purpureus venit in ora pudor,
 Quale coloratum Tithoni coniuge caelum
 Subrubes, aut sponso visa puella novo:
 Quale *rosae fulgent inter sua lilia mixtae*,
 Aut ubi cantatis luna laborat equis,
 Aut quod ne longis flavescere possit ab annis,
Maenidis Assyrium femina tinxit ebur.

E helyt két hasonlatot Vergilius Aeneise XII. k. 67—69. verséből meritett, a hol a Turnus láttára elpiruló Laviniáról van szó:

Indum sanguineo veluti violaverit ostro
 Si quis ebur aut mixta rubent ubi lilia multa
 Alba rosa, tales virgo dabat ore colores.

A II. könyv 13. és 14. elegiája oly szorosan függ össze egymással, hogy a költőnek bizonyára egy időben kellett írnia őket. A 13. elegia ugyanis arról szól, hogy Corinna *abactio fetus*-ra vetemedett és e miatt halálos beteg lett, a 14. ben pedig a költő ez alkalomból kikel Corinna és a hozzá hasonló kegyetlen anyák ellen. A 13. költemény 19—21. versében így fohászkozik Ilithyiahoz, a szülés istennőjéhez, hogy könyörüljön Corinnán:

Tuque laborantes utero miserata puellas,
 Quarum tarda latens corpora tendit onus,
Lenis ades precibusque meis fave, Ilithyia!

Ez a hely nem egyéb, mint összeolvasztása Horatius két helyének; v. ö. Hor. Carm. III. 22, 2—3. (Diana-Lucinához):

Quae laborantes utero puellas,
 Ter vocata audis...

és Hor. Carm. Saec. 13—14:

Rite maturos aperire partus
Lenis, Ilithyia, tuere matres.

Mivel Horatius a *Carmen Saeculare*-t Kr. e. 17-ben írta, a 13. és 14. elegiának ez időpont után kell esnie.

A III. könyv 8. elegiájában így emlékezik meg a költő az istenekké lett emberekről:

... templa Quirinus,
 Liber et Alcides et modo Cæsar habent.

Ez utánzása Horatius Epistolái II. k. 1, 5 6. versének, a hol ugyancsak istenekké lett emberekről van szó:

Romulus et Liber pater et cum Castore Pollux
 Post ingentia facta deorum in templa recepti.

Mivel Horatius ezt az epistulát a tudósok egybehangzó véleménye szerint Kr. e. 15-nél hamarabb nem írhatta,*) Ovidius e verse sem eshetik korábbi időre.

A III. könyv 9. elegiáját végre éppen Tibullus halálára írta a költő nemsokára a szomorú eset után, tehát 19-ben, esetleg 18-ban Kr. e.

E fejtegetéseinkből kitűnik, hogy még ott is, a hol Lygdamus és az *Amores* elegiái közt mutatkozik egyezés, a nagyobb valószínűség a mellett szól, hogy Ovidius volt az utánzó. Külömben éppen a legfeltűnőbb egyezésnél, két versnek majdnem szó szerint való átvételénél (Lygd. 5, 19—20. = Am. II. 14, 23—24.), fönnebb (12. l.) belső okokkal igyekeztünk kimutatni, hogy Ovidius merített Lygdamusból. A mit itt megtett, bizonyára bátran megtehetette az *Amores* egyéb helyein is.

De, ha az *Amores* fönnebb felsorolt helyei közül néhányat az Ovidius javára írhatnánk is, ez már lényegesen nem változtat kutatásunk eredményén, a mely szerint Ovidius, a nagy költő, csaknem minden munkájában ifjúságától öregségeig felhasználta Lygdamust, az obscurus poétát. Ebbe pedig annál

*) Ez abból tűnik ki, hogy Horatius ez epistulájában ezézésokat tesz ódái 4. könyvére, különösen a IV. könyv 14. ódájára, a melyet Kr. e. 15-ben írt.

könnyebben nyugodhatunk bele, mert a világirodalom története számos példát szolgáltat arra, hogy nagy írók nem restelték kiszákmányolni a kisebbeket. Gondoljunk csak arra, hogy bántak Shakespeare és Molière szintén eléggé obscurus elődeikkel! Ovidius is csak azt tette, a mit e nagyok megtenni nem resteltek: gyöngyöt szedett ki a szemétből, hogy méltó keretbe foglalja.

irocálom között. 20 f. — V. *Barna F.*: Néhány ösműveltségi tárgy neve a magyarban. 60 f. — VI. *Telgy*: Rankavis Kleon új-görög drámája. 60 f. — VII. *Imre S.*: A nevek uk ésük személyragairól. 40 f. — VIII. *Ballagi M.*: Emlékezés Székács József t. tag fölött. 40 f. — IX. *Vámbery*: A török-tatár nép primitív culturájában az égi testek. 20 f. — X. *Volf Gy.*: Bátor László és a Jordánszky-codex bibliafordítása. 20 f. (1877—1879.) — VIII. k. I. *Dr. Ábel J.*: Corvin-codexek. 1 K 20 f. — II. *Barna F.*: A mordvaiak pogány istenei s ünnepei szertartásai. 1 K. — III. *Dr. Genetz A.*: Orosz-lapp utazásomból. 40 f. — IV. *Gr. Zichy Á.*: Tanulmány a japáni művészetről. 2 K. — V. *Szász K.*: Emlékezés Pázmándi Horvát Endre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. 20 f. — VI. *Hunfalvy P.*: Ukkonpolhár. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. 40 f. — VII. *Mayer A.*: Az ugynevezett lágy aspiráták phonetikus értékéről az ó-indben. 1 K 20 f. — VIII. *Dr. Ábel J.*: Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. 1 K 60 f. — IX. *Dr. Pozder K.*: Ujperzsa nyelvjárások. 1 K. — X. *Imre S.*: Beregszászi Nagy Pál élete és munkái. 60 f. (1879—1880.) — IX. k. I. *Budenz J.*: Emlékezés Schiefner Antal k. tag felett. 20 f. — II. *Gr. Zichy Á.*: A Boro-Budur Jáva szigetén. 80 f. — III. *Ballagi M.*: Nyelvünk újabb fejlődése. 40 f. — IV. *Vámbery*: A hunnok és avarok nemzetisége. 60 f. — V. *Hunfalvy P.*: A Kün- vagy Petrarka-codex és a künök. 60 f. — VI. *Szász K.*: Emlékezés Lewes Henrik György külső tag felett. 10 f. — VII. *Barna F.*: Ős vallásunk főistenei. 80 f. — VIII. *Dr. Ruzsicska K.*: Schopenhauer aesthetikája. 20 f. — IX. *Barna F.*: Ős vallásunk kisebb isteni lényei és áldozat szertartásai. 60 f. — X. *Dr. Kont I.*: Lessing mint philologus. 60 f. — XI. *Bogisich M.*: Magyar egyházi népének a XVIII. századból. 1 K. — XII. *Simonyi*: Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben. 40 f. (1880—1881.) — X. k. I. *Simonyi*: A jelentéstan alapvonalai. 60 f. — II. *Heinrich G.*: Etzelsburg és a magyar húnmonda. 40 f. — III. *Hunfalvy P.*: A M. T. Akadémia és a szuoimi irodalmi társaság. 40 f. — IV. *Joannovics*: Értsük meg egymást. 60 f. — V. *Ballagi M.*: Baranyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai. 20 f. — VI. *Dr. Pecz V.*: Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophokles tropusaival. 1 K 20 f. — VII. *Szász K.*: Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. 20 f. — VIII. *Bogisich M.*: Cationale et Passionale Hungaricum. 60 f. — IX. *Jakab E.*: Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig. 1 K. — X. *Heinrich G.*: Emlékezés Klein Lipót Gyula kultag felett. 80 f. — XI. *Bartalus*: Ujabb adalékok a magyar zene történelméhez. 80 f. — XII. *Bánóczy J.*: A magyar romanticismus. 20 f. — XIII. *Bartalus I.*: Ujabb adalék a magyar zene történelméhez. 80 f. (1882.) — XI. k. I. *Hunfalvy P.*: Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? 40 f. — II. *Telgy*: Ujgörög irodalmi termékek. 80 f. — III. *Telgy*: Középkori görög verses regények. 60 f. — IV. *Dr. Pozder K.*: Idegen szók a görögben és latinban. 1 K. — V. *Vámbery*: A csuvasokról. 60 f. — VI. *Hunfalvy P.*: A számlálás módjai és az év hónapjai. 40 f. — VII. *Majláth B.*: Telegdi Miklós mester magyar katechismusa 1562-ik évből. 20 f. — VIII. *Dr. Kiss I.*: Káldi György nyelve. 1 K. — IX. *Goldziher*: A muhammedán jogtudomány eredetéről. 20 f. — X. *Barna F.*: Vámbery Ármin «A magyarok eredete» című műve néhány főbb állításának bírálata. 1 K 20 f. — XI. *Ballagi M.*: A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvör. 40 f. — XII. *Vámbery*: A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet. I. 60 f. (1883—1884.) — XII. k. I. *Dr. Kont I.*: Seneca tragédiái. 1 K 20 f. — II. *Dr. Nagy S.*: Szombatos codexek. 60 f. — III. *Szász B.*: A reflexív és valláserkölosi elem a költészetben s Longfellow. 60 f. — IV. *Kúnos és Munkácsi*: A belviszonyragok használata a magyarban. 1 K. — V. *Vámbery*: A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet II. 1 K. — VI. *Volf Gy.*: Kiktől tanult a magyar irni, olvasni? 1 K. — VII. *Thury J.*: A kasztamuni-i török nyelvjárás. 1 K. — VIII. *Telgy*: Nyelvészeti mozgalmak a mai görögöknél. 40 f. — IX. *Kálmány L.*: Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya. 40 f. — X. *Brassai*: A mondat dualismusa. 1 K 20 f. — XI. *Gr. Kun G.*: A künök nyelvéről és nemzetiségéről. 80 f. — XII. *Ábel J.*: Isota Nogarola. 1 K. (1884—1885.) — XIII. k. I. *Heinrich G.*: Kudrun, a monda és az eposz. 80 f. — II. *Barna F.*: A votják nép multja és jelene. 60 f. — III. *Goldziher I.*: Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben. 80 f. — IV. *Ábel J.*: A homeroszi Demeter-hymnusról. 1 K. — V. *Barna F.*: A votjákok pogány vallásáról. 40 f. — VI. *Szarvas Gábor*: A régi magyar nyelv szótára. 20 f. — VII. *Budenz J.*: Egy kis viszhag Vámbery Ármin ur válaszára. 40 f. — VIII. *Szily K.*: Ki volt Calepinus magyar tolmácsa. 20 f. — IX. *Bogisich M.*: Szegedi Lénárt énekeskönyve. 1 K. — X. *Joannovics*: Szórendi tanulmányok. I. rész. 60 f. — XI. *Pecz V.*: A kisebb görög tragikusok tropusai 20 f. — XII. *Telgy*: Heraclius. Rankavis Leon hellén drámája. 60 f. (1885—1886.) — XIV. k. I. *Ábel J.*: Az ó- és középkori Terentius biographiák. 80 f. — II. *Joannovics*: Szórendi tanulmányok

II. rész. 80 f. — III. *Barna F.*: A mordva nép házassági szokásai. 60 f. — IV. *Télfy*: Jelentés ujhellen munkákról. 60 f. — V. *Kalmány L.*: Mythologiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. 20 f. — VI. *Putnoky M.*: Etymologicum magnum Romaniae. 40 f. — VII. *Simonyi*: A magyar szótók. 60 f. — VIII. *Simonyi*: A nyelvújítás történetéhez. 40 f. — IX. *Brassai*: Szörend és accentus. 80 f. — X. *Télfy*: Három francia hellenista és a volapük. 40 f. — XI. *Némethy G.*: Euhemeri reliquiæ. 1 K 20 f. — XII. *Vikár B.*: Gáti István steganographiája, kapcsolatban a modern stenographiával. 80 f. (1887—1889.) — **XV. k. I. Dr. Schreiner M.**: Az iszlam vallásos mozgalmi az első négy században. 60 f. — II. *Haraszti*: André Chénier költészete. 3 K. — III. *Simonyi*: Kombináló szóalkotás. 80 f. — IV. *Hunfalvy P.*: Az aranyosszéki mohácsi nyelvmélekek. 30 f. — V. *Zichy A.*: Psychiatria és politika. 20 f. — VI. *Télfy*: Ujabb hellén munkák és a hellén nyelvtanítás. 1 K 20 f. — VII. *P. Thewrewk E.*: A magyar zene tudományos tárgyalása. 40 f. — VIII. *Asbóth O.*: A hangsúly a szláv nyelvekben. 1 K 60 f. — IX. *Simonyi*: A nyelvújítás és az idegenszerűségek. 1 K 20 f. — X. *Télfy*: Kisfaludy Károly «Mohács»-a görögül. 80 f. — XI. *Dr. Kégl S.*: Tanulmányok az újabbkori persa irodalom történetéből. 3 K. — XII. *Gróf Kuun G.*: Ujabb adatok a kún Petrarca-Codexhez. 30 f. (1889—1892.) — **XVI. k. I. Fénylő**: A besztercei szószerzet. 4 K. — II. *Goldziher I.*: A pogány arabok költészetének hagyománya. 1 K 20 f. — III. *Asbóth O.*: A szláv szók a magyar nyelvben. 90 f. — IV. *Pecz V.*: Paraspondylos Zotikos költeménye a várnai csatáról. 60 f. — V. *Télfy*: Új-görög munkák ismeretése. 40 f. — VI. *Télfy*: Két új-görög nyelvtan magyarul és a mai görög verstan. 40 f. — VII. *Szamota I.*: A Marmelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. 1 K. — VIII. *Hegedüs I.*: Guarinus és Janus Pannonius. 1 K 60 f. — IX. *Dr. Kúnos I.*: Kisázsia török dialektusairól. 90 f. — X. *Hegedüs I.*: Dicsének Jacobus Ant. Marcellusra. Irta Janus Pannonius. (1892—1897.) — **XVII. k. I. Dr. Mahler**: Egyiptologiai tanulmányok a choronologia köréből 30 f. — II. *Kúnos*: Naszreddin hodsa tréfái. 3 K. — III. *Kégl S.*: A perzsa népdal. 90 f. — IV. *Melich J.*: Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai? 1 K 20 f. — V. *Kozma F.*: Brassai Sámuel mint aethetikus és múkritikus. 2 K. — VI. *Dézi L.*: Sz. Ágoston reguláinak magyar fordítása Caelius (Bánffy) Gergelytől. 2 K. — VII. *Vadnai*: Czákó Zsigmond ismeretlen drámái költeménye. 30 f. — VIII. *Gyomlay*: Szent István veszprémvölgyi donatiójának görög szövegéről. 1 K 20 f. — IX. *Mahler*: Adalékok az egyiptomi nyelvhez. 60 f. — X. *Id. Szimnyei J.*: Az első magyar bibliographus. 60 f. (1898—1901.) — **XVIII. k. I. Gyomlay**: Bölcs Leo Taktikája mint magyar történelmi kútforrás. 1 K, 20 f. — II. *Katona L.*: Temesvári Pelbárt Pédái. 1 K 20 f. — III. *Némethy G.*: A római elegia viszonya a göröghöz. 48 f. — IV. *Thúry J.*: A «Behdset-ül-Lugat» csagatáj szótár. 1 K 20 f. — V. *Katona L.*: Alexandriai sz. Katalin legendája középkori irodalmunkban 1 K 60 f. — VI. *Dr. Cserép J.*: Határidőszámítás a rómaiaknál. 40 f. — VII. *Thúry J.*: Török nyelvmélekek a XIV. század végéig. 1 kor. — VIII. *Szilasi M.*: Adalékok a finn-ugor palatalis mássalhangzók történetéhez. 1 kor. — IX. *Kégl S.*: Szenáji. 3 kor. — X. *Katona L.*: A Tekei-codex. 1 kor. 60 f. — **XIX. k. I. Bayer**: Egy magyar Eszther-dráma. 60 f. — II. *Haraszti*: A renaissance francia színiköltészet és a színszerűség. 1 kor. 20 f. — III. *Thúry J.*: A közép-ázsiai török irodalom. 1 kor. 50 f. — IV. *Melich J.*: A brassói latin-magyar szótár-töredék. 60 f. — V. *Pecz V.*: A classica philologia jövője. 60 f. — VI. *Hegedüs I.*: Petrarca «Szózatja». 50 f. — VII. *Kúnos I.*: Ada-Kaléi török népdalok, fordítással és jegyzetekkel. 2 kor. — VIII. *Cserép J.*: C. Julius Cæsar commentariusainak folytatásai és Asinius Pollio. 80 f. — IX. *Melich J.*: Szikszai Fabricius Balázs latin-magyar szójegyzéke 1590-ből. Ara 3 kor. — X. *Kégl Sándor*: Dselál ed-Din Rúmi négy soros versei. Ara 1 korona 50 fillér. — **XX. k. I. Ferenczi Zoltán**: Petőfi és a socializmus. Ara 1 korona. — II. *Schmidt J.*: Az itáliai nyelvészlád helyzete az indogermán nyelvek körében. Ara 1 kor. 50 f. — III. *Asbóth Oszkár*: Szláv jövevényszavaink. (I. rész.) Ara 2 kor. — IV. *Melich J.*: Révai Miklós nyelvtudománya. Ara 1 kor.

Megrendelhetők, a mennyiben még készletben vannak, a Magyar Tud. Akadémia Könyvkiadó-hivatalában Budapest, V. Akadémia-utca 2.